

Kovács-Magyar Zsuzsa

BME – Építőművészeti Doktori Iskola, 2015 január

PEREMHELYZETEK

Kritikai regionalizmus a kortárs székelyföldi építészetben

Témavezető: Sugár Péter DLA

Opponens: Somogyi Krisztina

KIBŐVÍTETT TARTALOMJEGYZÉK:

1. Folyamatok – a falu változásai
 - 1.1. A táj, mint az önazonosság alapja
 - 1.2. A régió építészeti kultúrájának változásai
 - 1.3. Falukép védelmi stratégiák
 - 1.4. Térszervezés, tömeg- és homlokzatalakítás, telepítés módja, anyaghasználat

2. Esettanulmányok
 - 2.1. Nyim – helyi természeti és épített értékek (részletes falufelmérés és értékkataszter)
 - 2.2. Településkép-védelem, Lókod
 - 2.3. Kortárs irányzatok: Székely-ház tervpályázat, építészeti szemlék – aritectura.5, Identitáskeresés: 20 év Hargitai építészet kiállítás, 2010

3. Településkép-fejlesztési stratégiák Székelyföldön
 - 3.1. Életmód és épített környezet
 - 3.2. Értékek felismerése (táji értékek – hagyományos tájszerkezet, falukép)
 - 3.3. Regionális építészeti gondolkodásmód (a kortárs építészet a hagyományos építészet elemeiből építkezik, lokális értékek - célszerűség, egyszerűség, kézi építéstechnológia)
 - 3.4. Falukép védelem és a helyi stratégia bemutatása

4. Regionalitás és identitás az építészetben
 - 4.1. Régió és identitás fogalomértelmezések
 - 4.2. Az építészeti identitás régiókhöz kötődő összefüggései
 - 4.3. Identitás típusok: a hagyományból fakadó identitás vagy a nyitott és dinamikus identitásképzés
 - 4.4. Urbanizációs/globalizációs folyamatok (a kulturális identitás új formáit hozva létre)

5. Közép- és Kelet Európa építészetét bemutató nemzetközi építészeti kiállítás Bukarestben
 - 5.1. A székelyföldi régió tágabb viszonyrendszerben
 - 5.2. Hasonló háttérrel rendelkező országok közös vonásai, általános tendenciái

6. **Kritikai regionalizmus, mint stratégia**
 - 6.1. **Újfajta kritikai szemlélet kialakítása**
 - 6.2. **Etikai értékek megalapozása**

PEREMHELYZETEK

Kritikai regionalizmus a kortárs székelyföldi építészetben

Kísérletet a fogalom értelmezésére pár példa elemzésén keresztül...

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ - Absztrakt

A dolgozat egy kérdéssel kezdődik és egy kísérletből áll annak megválaszolására, mely szerint megjelenik-e a regionalizmus, framptoni értelmezésben, mint irányvonal – a székelyföldi építészetben.

A fogalom értelmezését pár példa bemutatásán és elemzésén keresztül vizsgálom, melyek szemléltetik ezeket a folyamatokat, az építészeti publicisztikában megjelent írások, publikációk alapján.

A címben megfogalmazott *peremhelyzetek* egyaránt utal a vizsgált területekre, mint kulturális átfedésben létező perifériákra, másrészt a megváltozott falu-város szituációkra, külvárosi átmenetekre.

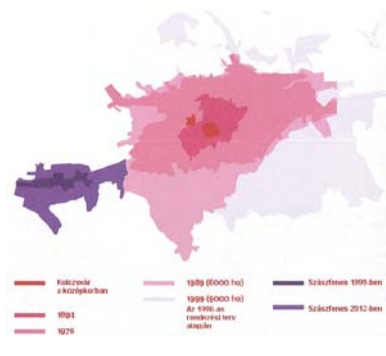
Bevezetés

Miért válik fontossá a vidék? Miért tevődik fel etikai problémaként a vidéki és a városi külterületeken való építés kérdése?

A Beyond the city - Túl a városon - című könyv¹ átfogó bemutatását adja a közelmúlt vidéki és külvárosi építészetének Romániában. Az értékelés nem csak az építészeti műre koncentrálna, de ugyanilyen fontossá válnak a folyamatok. Az aktuális párbeszéd témái a természeti és épített örökség, stratégiák és konkrét lépések ezek megőrzésére, szociális és kulturális változások, presztízs és szegénység, régi mesterségbeli tudás és új technológiák, közösségek megszűnése és újrateremtődése, új kapcsolatok falu és város között, a rohamosan növekvő külvárosi területek problematikája, melyek az építészeti kísérletezés átmeneti peremhelyei, egy újfajta urbanitást hozva létre. **(a falu az új periféria – az átmeneti külváros)**

A vidéken és külvárosokban történő építést az építészet és a közösségek felől szemlélhetjük. A könyvben megfogalmazott problémák - a külvárosok kontroll nélküli növekedése, a történeti és épített környezet (kultúrtáj) rohamos eltűnése - általános problémák Románia területén.

A külvárosok kontroll nélküli növekedésének mértékét jól szemlélteti Kolozsvár példája.²

¹ Dincolo de oras - Beyond the city (Túl a városon), Ed. Zeppelin, Bukarest, 2013

² ld. képmelléklet

A természeti és épített környezet átalakulásának legfontosabb tényezője az új magánházak, hétvégi házak megjelenése, mely a menedékjelleg és a természethez való visszatérés kliséjét követik.

A globalizáció ellenére a helyi lakosság megmaradt tradicionálisnak abban az értelemben, hogy háza a közösségben betöltött szerepét, társadalmi státuszát jelzi, ami ma sajnos a modernizációs folyamatoknak köszönhetően a műanyag nyílászárók, kovácsoltvas kerítés és ipari tetőcserép használata révén fejeződik ki. Az emberek "mai" házban akarnak lakni.

A településkép szempontjából felértékelődik tehát a hagyományos építészet fontossága. Ezek az épületek különleges identitást kölcsönöznek a városi és vidéki környezeteknek, a helyi történelem és kulturális emlékezet hordozóivá válnak az adott közösségekben.

Szabályozás hiányában azonban konkrét cselekvésre van szükség, jó példákra és média jelenlétre, közvetítésre. Az értékek felismerése után két lehetőség adódik azok megmentésére: a felújítás/rehabilitáció, vagy az **új épületek** révén az építési kultúra kortárs folytonosságának megvalósítása, melyeknek illeszkednie kell a történeti kontextusba.

A régi épületállomány hasznosításával és felújításával alternatíva adódna a települések terjeszkedésének megfékezésére, a természeti erőforrások védelmére, és egyúttal magának az épületnek a megmentésére is. Ez nagy kihívás az építészeknek, de ugyanakkor esélyt teremt arra, hogy ne csupán egy alábecsült mítosz legyen a mai vidéki életforma.

Az új épületek megjelenése kapcsán minőségi értéket képviselnek az építési kultúra folytonosságát megteremtő, a hagyományos építészet elemeiből építkező, lokális értékeket (célszerűség, egyszerűség, kézi építéstechnológia) felmutató házak. A helytel foglalkozó épületek, a helyi jelleg, az elemek és elvek, szerkesztési módszerek, az épület- és településstruktúrák összessége regionális jellegzetességeket mutatnak. Az elemzéshez egy lehetséges válasz nyújt a framptoni kritikai regionalizmus.

Kritikai regionalizmus a framptoni értelmezésben

A kritikai regionalizmus gondolatát Kenneth Frampton vezette be 1983-ban, mellyel az univerzális civilizáció és a nemzeti kultúra építészetben is jelentkező konfliktusának feloldásához kívánt segítséget nyújtani, kísérletet tett arra, hogy a modernség egyetemes követelésével szemben, - mely bizonyos értelemben helytől független, nemzetközi, univerzális volt - egy alternatívát állítson.³

„a házak olyanok, mintha útrakészek lennének, nem kötődnek a helyhez.”

Frampton nyomán a régióban még fellelhető tartalmak - térformák, tipológiák - kritikai átvétele révén vált lehetségessé a nemzetközi építészeti fogalomkészlettel szembehelyezkedni.

Az elméleti kifejtéshez a későbbiekben a további irodalmak áttekintésére kerül sor:

_ Puhl Antal: *Architecture V4 1990–2008*

Kritikák:

Szabó Levente (Alaprajz 2009/6)

³ FRAMPTON, Kenneth (2013): *A modern építészet kritikai története*, Terc Könyvkiadó, Budapest

Haba Péter, építészfórum

- _ Otto Kapfinger: „Új építészet Burgenlandban és Nyugat-magyarországon”, 2004
- _ Simon Mariann: Regionalizmus – a hely (ki)hívása, *Architectura Hungariae* II. évf. 1. szám, Budapest, 2000 március
- _ Simon Mariann: Critical Regionalism: The Case for National Identity? Rise and Fall of a Label in Hungarian Architecture. Konferenciaközlemény Nottingham, Egyesült Királyság, 2010, pp. 344-351.
- _ Alexander Tzonis: *Critical Regionalism*, 1981
- _ Dana Vais: Regionalism Between center and Margins (Diamonds and Water), *Arhitext*, 2006

Romániában nehéz kritikai regionalizmusról beszélni, mivel a régió, mint építészeti fogalom szinte nem is létezik, itt mindig a nemzeti stílus kialakítása szempontjából váltak reprezentatívvá a hagyományos építészeti elemek (neo-romániai stílus, Ion Mincu szellemében), és ez többnyire egységes építészeti eredményezett az egész ország területén. A regionális jellemvonások csak egy-egy elzártabb, természeti közegben mutattak egyedi jellemvonásokat, a Kárpátok alatti területeken. Az identitáshordozó elemek (pl. az ikonikus máramarosi fatemplomok) mindenhol jelen vannak, kontextustól függetlenül: szocialista lakónegyedek közé zsúfolódva, történeti központokban vagy városi külterületeken egyaránt.

Vannak ugyanakkor olyan tendenciák, melyek igénylik az építési kultúra természetes folytatását, és elutasítják az utánpótlást és a korlátolt tradicionalitást. Ezek az irányok **a multikulturális közeg révén a regionális identitás kifejezésére természetes módon jelentkeznek.**⁴

Az év végi tanulmányhoz a témához tartozó további írások elemzése:

- _ Stefan Gheciulescu: Catre un regionalism critic? Contexte si suprapunerii in arhitectura transilvaneana recenta, *Urban Report*, vol. 1. 2011
- _ Cosmin Caciuc: Catre eco–regionalism? ep. 3, *Zeppelin* nr. 99.

⁴ Stefan Gheciulescu bevezetője alapján, az Új épületek fejezetéhez a Beyond the city – „Túl a városon” című kiadványban.

Kritikai értékelés - Példagyűjtés

PÁRHUZAMOK

1. Péterffy Miklós: **Nadasan ház**, Kolozsvár, 2000-2003 és TEKTUM, Kolozsvár (Tóthfalusi Gábor, Tulogdy László): **Lakóház**, Székelyudvarhely, 2010-2012

A kolozsvári ház mintegy előzményként jelenik meg. Dana Vais kritikája:⁵ „egy leheletnyi univerzalitás”. A székelyudvarhelyi ház párhuzamot mutat a kolozsvári Nadasan házzal. A homlokzaton kifutó betonsávok lineárisan vezetik a koncepciót, ugyanakkor vertikálisan tagolnak (anyaghasználatban, funkció megjelöléssel).

2. **Turista Ház Szent Anna-fürdőn** (BLIPSZ + FKM műhely, Kolozsvár) és a szintén kolozsvári székhelyű **TEKTUM építésziroda bővítése** - a lokális és globális elemek feszültségét hagyományos elemek beemelésével igyekeznek kezelni (ECA Triennálén megjelent értékelés alapján)
3. BLIPSZ, Kolozsvár és Macalik Arnold: **Hajdó ház**, Székelyudvarhely, 2009-2011 és VALLUM, Csíkszereda (Gergely Attila): **P ház**, Székelyudvarhely, 2011
4. VALLUM, Csíkszereda (Gergely Attila): **Falusi ravatalozó kápolna**, Ménaságújfalu, 2012

Az adott kontextusban a hagyományos telekszervezés nyújtott támpontot a tervezéshez: elől helyezkedik el a főépület, hátul a telket a csűr zárja; ehhez igazodott a kápolna tömege.

5. Tövissi Zsolt, András Alpár, Lőrincz Barna, Csíkszereda: **BS ház**, Csíkbánkfalva, 2012
6. INSERT studio (Ondin Oprita, Mihai Rosca): **OM ház**, Szászhermány, Brassó megye, 2013
7. Köllő Miklós: **K.M. ház**, Gyergyócsomafalva, 2009-2012

KÉPMELLÉKLET:

⁵ Dana Vais: Az elmúlt 14 év építésze Kolozsváron. *logiA* 2003/6

Péterffy Miklós: Nadasan ház, Kolozsvár, Románia

Lakóház, Székelyudvarhely, Románia
Tóthfalusi Gábor, Tulogy László – Tektum, Kolozsvár

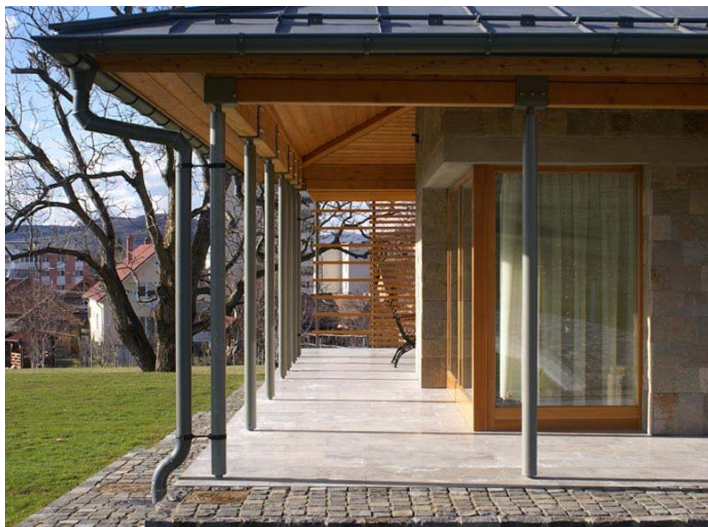
Irodabővítés, Kolozsvár (Tektum)
fotó: Tektum

Turista Ház, Szent Anna-fürdő, Hargita megye
(BLIPSZ + Atelier FKM) fotó: Benedek István

Hajdó ház, Székelyudvarhely
(BLIPSZ + Macalik Arnold) fotó: Benedek István

P ház, Székelyudvarhely
Gergely Attila, Vallum, Csíkszereda

Csikmenasági ravatalozó
Gergely Attila, Vallum, Csíkszereda

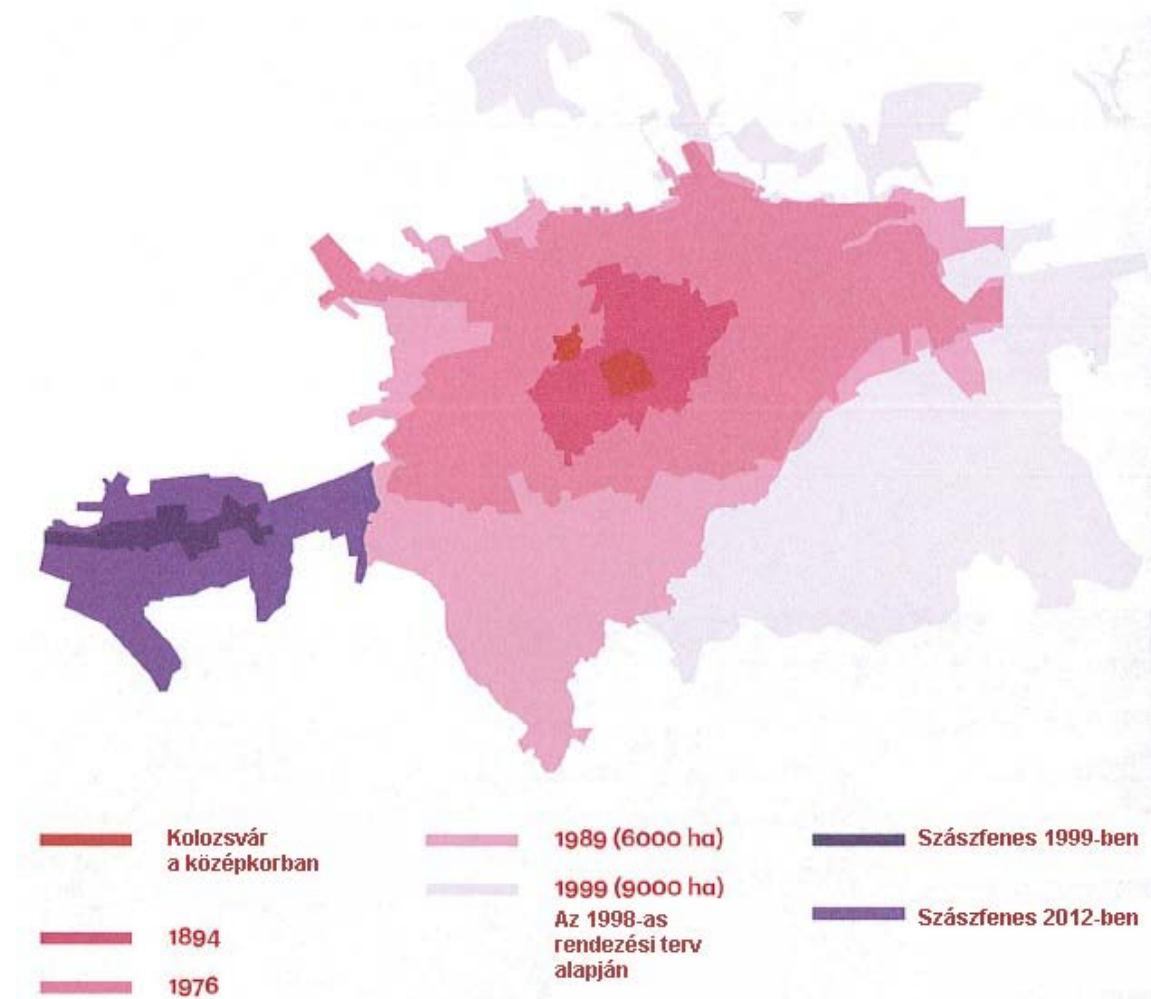
BS ház, Csíkbánkfalva
András Alpár, Lőrincz Barna, Tövissi Zsolt, Csíkszereda

OM ház, Szászhermány, Brassó megye
INSERT studio (Ondin Oprita, Mihai Rosca)

K.M. ház, Gyergyócsomafalva
Köllő Miklós

IRODALOMJEGYZÉK:

1. Puhl Antal: *Architecture V4 1990–2008*
Kritikák:
Szabó Levente (Alaprajz 2009/6)
<http://epiteszforum.hu/egy-kedvelt-epiteszeti-dichotomiank-kritikaja>
Haba Péter, építészfórum
<http://epiteszforum.hu/architecture-v4-19902008>
2. Otto Kapfinger: „Új építészet Burgenlandban és Nyugat-magyarországon”, 2004
3. Simon Mariann: Regionalizmus – a hely (ki)hívása, *Architectura Hungariae II. évf. 1. szám*, Budapest, 2000. március
4. Simon Mariann: Critical Regionalism: The Case for National Identity? Rise and Fall of a Label in Hungarian Architecture
Konferenciaközlemény, Nottingham, Egyesült Királyság, 2010. pp. 344-351.
5. Alexander Tzonis: *Critical Regionalism*, 1981
6. Dana Vais: Regionalism between Center and Margins (Diamonds and Water), *Arhitext*, 2006
7. Zeppelin: *Dincolo de oras/Beyond the city*, Bukarest, 2013
8. Stefan Gheciulescu: Catre un regionalism critic? Contexte si suprapuneri in arhitectura transilvaneana recenta, *Urban Report*, vol. 1. 2011
9. Cosmin Caciuc: Catre eco–regionalism? ep. 3, *Zeppelin* nr. 99.